

STARI GRBOVI ZEMALJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Uskrsla je hrvatska država. Prepatila je svoju Golgotu od smrti zadnjega svoga narodnoga kralja. I ako je njome vladao tudinac, ugnjetavao ju i izmoždavao, rascijepao ju i uništavao, to je ipak slobodna i jedinstvena hrvatska država živjela u srcu Hrvata. Otac domovine naše, dični starina Dr. Ante Starčević, uz njega Eugen Kvaternik, dali su svome narodu smjernicu, kojom se je polazilo do slobode. Nauka Starčevića neka je evanđeljem svakome Hrvat, jer je bila, jest i ostaje spasonosna. I danas kad smo gigantskom borbom naših narodnih boraca, na čelu s našim neustrašivim čelik Hrvatom poglavnikom Dr. Antom Pavelićem došli do slobode, planula je zora, granuo je dan samosvojne države Hrvatske, kako ju je u X. stoljeću ujedinio kralj Tomislav. Nije u toj borbi manjkalo ni mučenika, nu krv njihova je sjeme hrvatskih domoljuba i hrvatske svijesti.

Poštivajući historičke činjenice i tradicije, hoćemo, da u najkraćim crtama ocrtamo i historiju i tradiciju grbova zemalja, koje danas sačinjavaju Nezavisnu Državu Hrvatsku. O tom, dašto, dala bi se napisati knjiga. Prikazat ćemo u kratko činjenice i rezultate marnih istraživanja u tom predmetu. Danas Nezavisna Država Hrvatska opsiže nekadašnje kraljevine Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu i nekoć slobodnu republiku Dubrovačku.

I. HRVATSKA

Osamljena je i potpuno neosnovana hipoteza, koja je izbila u »Hrvatskom Dnevniku« od 7. I. 1940. u članku »Kombinacije grba hrvatske banovine«, gdje se veli: »Čini se, da je stari grb hrvatske države bio ovakav: štiti razdijeljen vodoravno u dva jednaka polja, gornji crven (!) popraćen jednom zlatnom šesterokrakom zvijezdom, a donji (!) srebren-bijelo.« Pisac toga članka poziva se na »Put oko svijeta« jednog španjolskog fratra od g. 1350., koji je publiciran u »Vjesniku za arheologiju i historiju Dalmatinsku sv. L. g. 1928-9. pod naslovom: »Zemlje južnih Slavena i njihovi grbovi oko god. 1350.«

Taj fratar nepoznatog imena bio je i u Senju (Sena) i u Zadru (Zarra) i piše: »... i stigoh u jedan grad, koji zovu Sena (Siena, varijanta u rukopisima), koji je u Slavoniji i drugi, koji zovu Zara i kralj ove Slavonije ima za znamenje žutu zastavu na polovine; u crvenoj polovici, koja je blizu motke je bijela zvijezda, a druga polovina kraja je žuta.«

Dalje je bio u Bosni, o njoj veli »... i znajte, da ova zemlja Bosna graniči s Germanijom i Panonijom, Ugarskom i gorski je lanac u sredini i brda su veoma napučena narodom i zemlja je veoma obilata svima stvarima, ali nisu

kršćani katolici. I gospodar ovih brda ima zastavu kao što ima kralj Slavonije.« Dalje »... oputovah iz Bosne i vratih se k Primorju u grad Iara (varijanta Sarra) a odatle u Sinbicho (varijanta Sinnichon) i u Narent, i kralj ove zemlje ima za znamenje zastavu na četvrt, dvije četvrti modre, a dolje bijele.« Putovao je Ugarskom i veli: »... I znamenje je ove kraljevine zastava na polovine, jedna polovina sa cvijetovima francuskim, jer je kralj od kuće francuske, a druga polovina pruge crvene boje.«

Posve je nepotrebno, jer je historički ustaljeno, dokazivati, da spomenuta zastava sa zvijezdom (bez obzira na heraldičku ispravnost s pogledom boja) nije ni ne može biti druga već knezova Krčkih, ptonjih Frankopana, koji u to doba stoje na uplivnoj visini svoga roda. U Senju, gdje su knezovi Krčki bili upravo vladari, mogao je španjolski franjevac vidjeti zastavu njihovu, a tako je u Bosni i u Zadru. Znamo dobro, da je Fridrik III. knez Krčki, Senjski i Modruški, naročito od g. 1324. mnogo sudjelovao u poslovima hrvatskog kraljevstva, otkako je kao jamač učestvovao u ugovoru Bribiraca sa općinom zadarskom. Znamo i to, da je bio u dobrim i prijateljskim odnosima sa Venecijom i duždom Franjom Dandulom. Znamo i to, da su knezovi Krčki Dujam i Bartol svakako bili u pratnji kralja Ludovika I., kad je ovaj 1333. vodio u Napulj svoga sina Andriju itd. I tako je često dolazio u dodir sa Zadranima, i nije isključeno, da je koji od knezova Krčkih posjetio Zadar, pa mu se tada u počast vijala zastava njegovoga roda ili je njegova oružana pratnja nosila njegovu zastavu. Tako je evo mogao fratar španjolski vidjeti »zastavu kralja Slavonije« i u Senju i u Zadru. Vjerojatno je i u Bosni mogao vidjeti istu zastavu prigodom koje ekspedicije knezova Krčkih u Bosnu.

Svakako je tako moralo biti, jer ova zastava sa zvijezdom gore i dolje prazna nipošto nije zastava kraljevstva Slavonije, Hrvatske, već čista zastava roda knezova Krčkih. Za čudo je, da dobri španjolski fratar veli, da je Zadar u »Slavoniji«, što ne znam je li se to ikad tako spominjalo, već redovno u Dalmaciji, a ima mnogo slučajeva, gdje se opet za Senj veli, da je u Dalmaciji. Tu je fratar učinio neku zbrku, pa videći zastavu knezova Krčkih u Zadru, držao je da je taj grad pod vlašću dinasta knezova Krčkih, njegovoga »kralja Slavonije«.

Znamo i to, da su hrvatske vojske uvijek kretale pod zastavama svojih velikaša, pa tako su se nad hrvatskim četama vijale samo zastave njihovih vođa, hrvatskih velmoža, a nikakva druga. Znamo i to da su čete hrvatskih banova i velikaša, a poslije banderijalci vojevali pod zastavom bana, velikaša odnosno poslije i županija. Izim ako je sam kralj bio na vojni, tad se vijala i zastava njegova, te kralja Ugarske, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije itd. i to u glavnom sa obilježjem grba Ugarske države (Arpadovića) i obilježbom grba vladajuće kuće (Arpad, Anjou, Luxemburg, Hunyadi etc).

Historička je ali činjenica, da kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija nisu još u XIV. stoljeću imale svoje zemaljske grbove ni zastave. Grb Hrvatske javlja se tek godine 1525., Slavoniji je podijeljen 1496., Dalmaciji 1409. Slično nalazimo i drugdje (Kranjska, Moravska itd.).

Valja i to zapamtiti, da u srednjem vijeku jedini je grb vladajuće kuće bio i grb i obilježje odnosne države, a gotovo nema slučaja, da bi koja obitelj služila se sa grbom zemaljskim, jer je takav grb suverenog značaja, koji svojatati bilo bi možda i »nota infidelitatis« ili »laesae maiestatis«. Uporaba takovoga grba pripadala je samo vladaru zemlje.

*

Podrijetlo grba Hrvatske je do danas nejasno. Anegdote o postanku ovoga grba ne spadaju ovamo, pa ih ne ćemo ni spominjati. Za nas vrijede samo dokumentirana vrela. Prvi put se grb hrvatski t. j. kocke u štiti javlja na jednoj srebrenoj spomenici kralja Ljudevita II. g. 1525. Tu je grb prikazan s 25 kocki, i otpočinje (po graverskim pravilima) s tamnom kockom. udubenom, dakle crvenom.

Iza toga se hrvatski grb nalazi na pečatu povelje od g. 1527., 1. siječnja, kojom hrvatski velikaši i plemići dokumentiraju izbor nadvojvode Ferdinanda Habsburgovca hrvatskim kraljem. Tu je hrvatski grb prikazan figurom šaha (8 × 8 kocki), ali bez naznake boje i nosi napis: »Sigillum regni«, t. j. pečat kraljevstva (hrvatskoga). Pečatnjak je svakako učinjen ad hoc, i to vrlo surovo. Tu prikazani hrvatski grb je od velikoga historičkoga značenja, jer se po prvi put službeno rabi u Hrvatskoj, a na dokumentu, kojim se manifestira suverena volja naroda, pretstavnika hrvatskog kraljevstva — države.

Grb hrvatski 5 × 5 kocki nalazimo i na srebrenoj spomenici kralja Ferdinanda I., iz g. 1529., na kojoj po pravilima graverskim otpočinje crvenom kockom (udubena mjesta predstavljaju tamnu, a uzvišena svjetlu boju, što je jasno s obzirom na boje kod austrijskoga grba, koji se nalazi na istoj spomenici). Takav se grb nalazi i na taliru kralja Matije II. 1616.

Na kraljevskim pečatima Habsburgovaca nalazimo isti grb.

Svakako valja spomenuti, da se grb hrvatski nalazi i na kopiji slike kralja Ljudevita II. koju je slikao Hans Burgmair (1472.—1559.), a čuva se u knjižnici Thun-Hohensteina u Vječinu. Grb je prikazan sa 7 × 4 kocke, a otpočinje bijelom kockom.

Za čudo je, da se od g. 1527. u samoj Hrvatskoj hrvatski grb nigdje ne upotrebljava, a na državne spise stavlja se samo grb »Slavonije«, kako ga je g. 1496. podijelio zemlji kralj Vladislav II.

U XVII. stoljeću javlja se grb hrvatski, ali ne službeno, na grobnom spomeniku bana Tome Erdöda, koji se nalazi u zagrebačkoj stolnoj crkvi. Tu je kombiniran s grbovima Dalmacije i Slavonije (i to prvi put tako). Time se je zacijelo nastojalo manifestirati naslov bana »Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije«.

Kako je rečeno, službeno se taj grb nigdje ne rabi, ali je u porabi službenoj grb »Slavonije«. Ovaj se od godine 1497. isključivo rabi na svim zapisnicima i otpravcima sabora kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Pečat taj sa »slavonskim« grbom nosi napis »+ Sigillum nobilium regni Slavoniae 1497«.

Originalni pečatnjak izvajan u srebru čuva se u arhivu Države Hrvatske u Zagrebu.

Takav pečat s grbom »slavonskim« rabljen je sve do godine 1848., kad ga zamijeniše novim, u kojem su kombinirani grbovi Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Tako ostaje do iza prevrata 1919.

Grb hrvatski s kockama poznavao je i Johann Stumpf, koji je godine 1548. izdao djelo: »Gemeiner lobl. Egnoschaft, Stetten, Landen, Völkern Chronik...« U tom se djelu na jednoj tablici nalazi taj grb uz druge neke grbove. Ima 8×8 kocki. Boje nisu označene. (Deutscher Herold, Berlin 1915, br. 7.)

I slavni njemački bakrorezac Albrecht Dürer poznavao je taj grb, rezao ga u bakru i otisnuo za Jakoba Banišića. Originalni otisak nalazi se u bečkoj »Albertini«.

Priopćio je hrvatski grb i Mavro Orbini u svom djelu: »Il regno degli Slavi...« g. 1601. ne označivši boje.

Grb hrvatski ima i rukopis Rupčićev (Korjenić-Neorić): »Liber ... publicarum insigniorum...« iz g. 1595., u kojem grbu ima 5×5 kocki. Ima ga zasebno i u kombinovanom grbu Nemanjinom. (Sveučilišna knjižnica u Zagrebu broj 4080.)

Poznavao ga je Siebmacher, koji ga priopćuje u svom heraldičkom djelu »Wappenbuch« (stari Siebmacher 1604.). Grb 5×5 crvenih i bijelih kocki, a na kruni na štitu stavlja nakit: dva otvorena krila, posuta istim kockama.

Pavao Ritter Vitezović priopćio je hrvatski grb u svojoj »Stemmatographia« 1701 s 5×5 kocki, koje otpočinju bijelom kockom. Spoda su stihovi:

»Candidus et rubeus color hoc variatur in agro,
Invitans sortes ad mea fata vaga.
Scilicet hic jacitur dubii alea saepe Gradivi,
Vulneror: at nullo vulnere candor abit.«

Prijevod:

»Bijela i crvena boja u tvom se mijenjaju polju.
Divno prikazuju one našega roda kob.
Tuj se bacaju kocke sumnjive ratničke sreće,
Ranjenom meni od rana gubi se boje te trag.*

Vitezović je tu svakako pogriješio u poređenju boja kocki. Ili nije poznavao spomenicu od g. 1529. i Siebmacherovo djelo, ili se na ove činjenice u pogledu boja kocki nije obazirao.

Po Vitezoviću priopćio je hrvatski grb i Žefarović u svom heraldičkom djelu.

* Preveo dr. Velimir Deželić, ovo i slijedeće stihove u ovoj raspravi. — Gradivus = bog Mars.

Učeni Isusovac O. Klein izdao je g. 1757. »Analecta poetica«, te u njima navodi i hrvatski grb (bez slike) s opisom: »Štit Hrvatske (grb) ima polje složeno od srebrnih i crvenih kocki«. Popratio je to stihovima (epigramom):

»Nudatum totum framea, generose Croata,
Campum Turcarum sanguine redde rubrum.«

To glasi hrvatski:

»Pusta i prazna su tvoja polja, slavni Hrvate,
Nek ih sve zarumeni Turaka krvlju tvoj mač.

Spomenuti nam je i to, da je protonotar hrvatskoga kraljevstva Ivan Zakmardi Djakovački, kad je zemlji darovao t. zv. škrinju privilegija (cista privilegiorum) za čuvanje privilegija kraljevstva hrvatskoga, g. 1643., dao na ovu naslikati grbove Hrvatske i Slavonije, dok je na pokrov stavio naslikan napis »Regni Sclavoniae 1643.« Iznutra je na poklopcu latinska pjesma posvećena »premiljoj domovini Slavoniji i Hrvatskoj«, koja počinje ovako: »Illa ego Slavonia, iam dicta Croatia telus« — t. j. Hrvatska je Slavonija. Naslikani ovdje hrvatski grb ima 4×4 bijele i crvene kocke.

Trier u svom djelu: »Wappenkunst« (Leipzig 1744.) govori o hrvatskom grbu: »Das Königreich Kroatien führt von roth und silber geschacht«. Dakle i on znade, da grb hrvatski otpočinje crvenom kockom.

U tom je pogriješila i Ugarska, kad je službeno ustanovila grb Hrvatske, da počinje bijelom kockom.

Veoma je zanimljiva činjenica, da se na prastarjoj crkvisi sv. Lucije u Baški na otoku Krku, u kojoj je do nedavna stajala »baščanska ploča« s glagolskim napisom i zapisom kralja Zvonimira (sada u Hrvatskoj akademiji u Zagrebu) nalazi izvana s lijeve strane tornja oveća kamena ploča, na kojoj je isklesan šah 8×8 kocki, baš tako kako je grb hrvatski prikazan na pečatu kraljevstva hrvatskoga god. 1527. na pečatu Cetinske izborne povelje (Sigillum regni). Ispod toga je druga ploča s napisom:

Š A C I S
T E P A N R. C.
C R A S E F
E C I T.

Kako sam ovaj napis god. 1904. na brzu ruku zabilježio, ne jamčim za posvemašnju točnost. Svakako ovaj uklesani šah - grb zaslužuje, da se točnije istraži. Držim, da se ovim šahom - grbom htjelo prikazati grb hrvatski. I napis zaslužuje pažnju.

U staroj hrvatskoj heraldici i sfragistici (grbovi-pečati) gotovo ne nalazimo kocke kao grbovnu figuru, jedino na jednom pečatu nekog hrvatskoga plemića

(čini mi se iz god. 1490.) na t. zv. požunskom ugovoru. Imam otisak, ali mi se negdje zametnuo.

U novijoj heraldici ušle su hrvatske kocke u grbove nekadašnjih hrvatskih županija. Bjelovar 1872. — Križevci 1759. — Rijeka 1861. — Severin 1772. — Zagreb 1759. Gradova i mjesta: Karlovac 1781. — Rasinja 1865. — Bakar. Mrkopalj 1785. — Kraljevec 1806. — Skrad 1865.

U grbovima obiteljskim nalazimo hrvatske kocke: Božić 1793. — Cuculić 1860. — Daubachy 1833. — Doringier 1692. — Dražojević 1595. (bosan. porodica) — Jelenčić 1756. — Kamauf 1872. — Karvančić 1847. — Kuković 1825. — Kukrečić 1595. (bos. porodica) — Kutlović 1595. (bos. porodica) — Lipljanić 1793. — Majlath 1785. i 1808. (vel. župan severinske županije) — Mkanec 1792. — Matejković 1592. i 1652. (bosan. porodica) — Mikašimović 1760. — Mioković 1841. — Pejčić 1793. — Radivojević 1763. — Rubido de Zagorje 1857. — Šarić 1751. — Simić 1853. — Skrlec 1765. — Weiss de Polna 1871. — Stauduar 1841. — Trnski 1866. i t. d.

Naš ugledni historičar i heraldičar pok. Dr. Ivan Bojničić drži, da je grb hrvatski (kocke) bio grb Primorske Hrvatske, ali tome nema dokaza. Nije li to bio grb jednoga od dvanaest hrvatskih plemena (Svačić?). Nu bilo kako mu drago, grb Hrvatske nosi prastaro heraldičko obilježje. U stranoj staroj heraldici taj se grbovni lik nailazi veoma često.

Zaključak — Grb Hrvatske: štit, u kojem se redaju crvene i bijele kocke (šah) $5 \times 5 = 25$ kocki, koje počinju crvenom kockom. A to je bilo vazda u porabi.

DALMACIJA

Postanak grba Dalmacije nije dokumentarno razjašnjen. Svakako nije postojao do vremena vlade Sigismunda Luksenburžana. Kako ćemo iz niže navedenoga razabrati, sva je prilika, da je grb taj dobila Dalmacija od njega. Po prvi put susrećemo grb Dalmacije na pečatu kralja Sigismunda iz g. 1406. Dakle taj je grb nastao negdje prije 1406. g. I zaista je malo čudnovato, na pečatu tom kralja Sigismunda nema osim grba dalmatinskoga, ni kojega drugoga hrvatskih zemalja, (ni Hrvatske ni Bosne ni Slavonije). Zacijelo je u taj čas grb dalmatinski smatran službeno grbom svih ovih hrvatskih zemalja - Hrvata, kao da je podijeljen bio čitavom hrvatskom kraljevstvu. To mišljenje zastupa Dr. Bojničić i potkrepljuje ga slijedećom činjenicom: Na kostničkom crkvenom saboru (1414—1418.) navodi se ovaj grb »Hrvatskoga kralja«. To dokazuje i znameniti heraldički rukopis drž. knjižnice u Münchenu »Des Conrad Grüneberg, Ritters und Bürgers zu Constanz Wappenbuch 1483.« Tu je na Fol. XXIII. naslikan grb Dalmacije s natpisom »Kung von Croaccien« (grb kralja Hrvatske). Na istom je foliju naslikan i grb hercega Hrvoja s natpisom »Der Kung von Dalmatien« (kralj Dalmacije), što odgovara tadašnjim političkim prilikama.

Počam od 1406. g. redovno se na pečatima ugarsko-hrvatskih vladara vidi grb dalmatinski. što opet dokazuje, da je smatran grbom i Hrvatske i Slavonije.

Spomenuta već heraldička tablica u djelu Stumpfovom 1549. g., prikazuje i grb Dalmacije, ali su tu okrunjene glave okrenute na desno (u profilu). Grb dalmatinski uz hrvatski (4 × 5) nacrtao je i slavni njemački umjetnik Albrecht Dürer za Jakova Banišića, s kojim je inače mnogo dopisivao. Original se nalazi u bečkoj »Albertini«. Ima ga i Korjenić-Neorićev rukopis 1595. g. Tu krune lebde iznad glava leopardovih. Valvasorov »Opus insigniorum« g. 1680. (u knjižnici Sveučilišne knjižnice u Zagrebu). Ima ga i staro izdanje 1604. g. Siebmachera: u modrom polju tri leopardove glave (2, 1) s isplaženim crvenim jezikom i okrunjene zlatnom krunom, na štitu je okrunjena kaciga s nakitom i između otvorenih crvenih kreljuti okrunjena leopardova glava (kao u štitu) okrenuta na lijevo, iza koje vise dugačke zlatne vrpce sa zlatnim lipovim listićima. Taj se nakit slaže s nakitom na kacigi grba Luksenburžanina, kojim se služio kralj Sigismund. Podijeljenje grba vladareva smatralo se nekoć iznimnim i osobitim izražajem vladarske milosti. U tom nakitu nailazi Dr. Bojničić potkrepu svoga mišljenja, da je kralj Sigismund podijelio Dalmaciji grb ili ga proširio.

Pavao Ritter Vitezović priopćio je u svojoj »Stematografiji« 1701. g. i dalmatinski grb i posvetio mu stihove:

»Trina coronati mihi colla dedere leones:
Coeruleo haec scuta triquestra forma locat.
Praefectus numerus fert maiestatis honores.
Et maris ac coeli, maxima quaeque colores.«

Prijevod:

Krunjeni lavovi tvoji meni su vrata dali.
U tvome modrome štitu postavljen trokutni lik
Kraljevske počasti nose na glavi lavovi krune
Imaju predivne boje mora i neba sjaj.«

Ima ga i Žefarović (1741.) po Vitezoviću. Spomenuti Isusovac Klein posvetio je u svojim »Analecta poetica« pod naslovom »Trina coronata capita Dalmatiae« ovaj epigram:

»Si trini capitis depulsus Turca coronas
Ambigit ense tuo, Dalmata tolle caput.«

Prijevod:

»Ako potisnut Turčin vreba na troglavu krunu,
Neka mu, moj Dalmatinče, otkine glavu tvoj mač.«

Još nam je istaknuti slijedeću činjenicu, koja je svakako u vezi s dalmatinskim grbom. Grofovi Celjski imali su i grb sličan dalmatinskom, akoprem su se u svojim pečatima služili svojim starim porodičnim grbom: u modrom

štitu tri (2, 1) zlatne zvijezde. Kad su Celjski izumrli s Ulrikom Celjskim (1456.), podijelio je car Fridrik III. g. 1459. svom savjetniku Ivanu Vitovcu, hrvatskom banu grb Celjskih, koji osta ispražnjen (ledig). U povelji se taj grb opisuje ovako: štit bijele (diamantne) boje, a u njem tri okrunjene zlatne lavlje glave s isplaženim jezikom. Kao nakit na kacigi razapeta krila, na kojima su položeni zeleni listići (Seepleter). Velika sličnost s grbom Dalmacije, kako ga priopćuje Siebmacher! Ovim se je grbom otada služio Vitovac. Isti dan g. 1459. podijeljen je Vitovcu i drugi grb Celjskih: u modrom štitu tri zvijezde.

Grb Dalmacije i to samo u modrom polju okrunjena lavlja ili leopardova glava ušla je u grb županije zagrebačke (1759.) i križevačke (1759.), u koji je ušao i grb Hrvatske (5 × 5) i Slavonije. Zanimivo je, da je u tom grbu kao srednji (dominirajući) štitić, koji prikazuje zagrebačko vrelo Manduševac kao simbol grada Zagreba, dok je u onaj križevačke županije ušao kao zadnji štitić grb Križevaca (srebreni križ). Time se je simboliziralo, da su ove dvije županije srce Hrvata. Heraldičku figuru grba dalmatinskoga u cijelosti ne nalazimo ni u kojem hrvatskom obiteljskom grbu. Sličnoga nešto nalazimo samo u grbu obitelji Mokrović 1595., koja je bosanskoga porijekla, ali su tu glave bez krune, te u grbu Nöglitsch-Neglić (Valvazor g. 1680.), koja je prešla u Kranjsku. Nešto sličnoga nalazimo i u grbu obitelji Bogašinić, Dobrašinić i Marnarić. (Rukopis u Drž. arhivu 56-C. 10.)

Z a k l j u č a k : Grb Dalmacije: modar štit, u kojemu se nalaze tri (2, 1) okrunjene leopardove glave.

SLAVONIJA

Grb Slavonije imade svakako veliku i dokumentiranu tradiciju. U povelji kralja Vladislava II. od 8. prosinca 1496. g., kojom se podijeljuje grb »Kraljevstvu Slavonskomu« (slovinskomu-hrvatskomu) i to: u modrom štitu dvije poprečne srebrene grede, koje po tekstu povelje predočuju rijeku Savu i Dravu, između kojih lagano stupa kuna na desno u crvenom polju. U gornjem dijelu grba (modrom) nalazi se zlatna (crvenkasta) šesterokraka zvijezda (simbol boga Marta) kao obilježje junačkih borbi s Turcima. Na štitu je šiljasta kaciga, na njoj zlatno-modri i zelenkasti svitak, na kojem je postavljeno zatvoreno modro krilo, a na ovomu je lik grba, ali bez zvijezde, modar i zlatni plašt izveden u prekrasnoj renesansi i pruža se od kacige oko štita. Kako sama ta povelja veli, zamoliše u ime hrvatskoga plemstva kralja hrvatski plemići Bernardo Turočki od Ludbrega, Gjuro Kapetanović od Dežnice i Nikola Vojković od Vojkoveca, da obnovi grb kraljevstva »Slavonskoga« (hrvatskoga). Kralj to čini i podijeli u grb kunu — »stari grb kraljevstva«, dodavši tome zvijezdu, a tako i nakit. Kralj veli, da je »kuna stari znak« (grb) njihov t. j. »Kraljevstva slavonskoga« (hrvatskoga).

Smičiklas je bio mišljenja, da je taj grb podijeljen samo za onaj dio hrvatskoga kraljevstva t. j. za teritorij županije zagrebačke, križevačke i varaždinske, koji je još sav ostao pošteden od Turaka, te ga je tako uzvisio na čast kra-

ljevstva pod imenom »Slavonija«. Argumenat za to uzeo je zacijelo iz samoga grba, gdje je kuna prikazana između rijeka Save i Drave. Dr. Bojničić opet stoji na stanovištu, da se pod imenom »Kraljevstvo Slavonije« imade razumijevati ne samo Hrvatska već i Dalmacija. On iznosi za to odlične argumente. Prvi put se Slavonija spominje u naslavu kralja g. 1246., a to dokazuje, da se do sredine XIII. stoljeća ne poznaje službeno ime Slavonija: ime Slavonija je ime etnografsko, a nipošto geografsko ili političko. Geografski pojam Slavonije nastaje tek u XIII. stoljeću, kada se je tudi naziv Slavonija počeo udomljavati između Save i Drave. Tobaž posebna »Kraljevina« Slavonija nastala je tek u XVI. stoljeću i tad još samo na papiru u naslovu kralja, dok je tek poslije izгона Turaka iz Donje Slavonije to ime prešlo neopravdano na taj cijeli dio stare Hrvatske.

Još je i to vrlo značajno, da ni sam kralj Vladislav, kad podijeljuje »Kraljevstvu Slavonije« grb, ne nosi u svom naslovu ime kralja »Slavonije«. Dakle vidimo, da je pod naslov kralja Hrvatske i Dalmacije subsumirao i naslov kralja Slavonije. Nije dakle ta Slavonija ino nego Hrvatska i Dalmacija. Pak i stališi i redovi »Hrvatske i Slavonije« ili »Hrvatske Slavonije« rabe na svojim saborskim zapisnicima i otpravicima pečat »Kraljevine Slavonije« (1496. g.), koji nosi napis: »Sigillum nobilium regni Slavonie 1497.« — dakle taj je pečat i grb vrijedio za čitavo kraljevstvo Hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko.

Još nam valja nešto spomenuti o najstarijim tragovima grba »Slavonskoga«, po čem možemo zaključivati, da je »kuna« već u najstarije doba bila znak (signum) — grb čitavoga kraljevstva hrvatskoga. Na pečatu »Vojvode čitave Slavonije« Stjepana od g. 1267. nalazi se štiti sa kunom, a tako i na pečatu hrvatskoga hercega Bele, mladoga sina kralja Bele III. (IV.) od g. 1268. Tu osobito ističemo, da, i na t. zv. »banovcima« banskim novcima iz konca XIII. i XIV. stoljeća, koji su kovani u Zagrebu u tadašnjoj Slavoniji, pak i u Dubrovniku, nalazimo kunu između dviju zvijezda. To su zacijelo bili novci za cijelu Vojvodinu (ducatu - herceštvo): Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Ramu i humske zemlje.

Grb Slavonije ne poznaju stari heraldički rukopisi, ni domaći ni strani, a ne nalazimo ga ni u starim heraldičkim tiskanim knjigama. Ne nalazimo ga nit na novcima i spomenicima, a nit na kraljevskim pečatima. Pa ipak se taj grb službeno rabi u pečatu sabora Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Ni na pečatima kralja Vladislava, koji je taj grb podijelio, nema toga grba osim Hrvatske i Dalmacije i Bosne i t. d. To bi značilo, da su vladari doista grb Hrvatske smatrali grbom Slavonije, dakle grbom hrvatskih zemalja sjeverno Dalmaciji.

Vitezović ga priopćuje u svojoj »Stemmatografiji« i stavlja pod njih stihove:
 »Mars mihi sydus adest: feraque inter flumina Martes.
 In medio scuto Martius aestque color.
 Scilicet hoc regnum, geminus quod terminat amnis,
 Mavorti factum saepius ara fuit.«

Prijevod:

Mars mi je ovdje zvijezda medj divljim rijekama kuna.
 A u sredini štita Marsove boje je sjaj.
 Kraljevstvo tvoje je slavno, dvije ga graniče rijeke.
 Postalo često je oltar, što ga je stvorio Mart.«

Grb Slavonski ušao je u cijelosti, ili djelomično ili kojom izmijenom u grb županije virovitičke (1745.), pak mjesta: Karlovci (1865.) i Pakrac (1857).

Slavonski grb, kuna u crvenom polju između dvije rijeke (u kosom položaju), ušla je u grb obitelji Frigan 1869.

Z a k l j u č a k : Grb Slavonije: u modrom štitu dvije srebrene rijeke, između kojih u crvenom polju stupa na desno kuna. Gore u modrom crvena zlatom obrubljena šesterokraka zvijezda.

BOSNA

O bosanskom grbu mnogo se je raspravljalo iza okupacije Bosne, kada se je htjelo ovom, po Austriji okupiranom području ustanoviti zasebni grb. Tu su u glavnom službeno došla u prijedlog dva grba i to: 1) U modrom štitu zlatna kruna sa tri listića (liljana-Kronen-Zacken), kako su to predlagali historičari odsj. sav. Fiedler u Beču i Dr. Franjo Rački u Zagrebu. Oni su stajali na stanovištu, da se uzme grb *b o s a n s k i h k r a l j e v a*, kakav je sačuvan na njihovim pečatima, kameni grb na jajačkoj tvrđavi: Stjepana Ostojića i Stjepana Tomaša, i na njihovim novcima i po heraldičkom motivu na grobnom spomeniku bosanske kraljice Katarine u Rimu u crkvi »Ara coeli«. 2) U zlatnom polju *o k l o p l j e n o r a m e* sa sabljom krivošijom u pijesti (Rama), kao i sličan motiv s grba na grobnoj ploči kraljice Katarine. Ponajpače se naglašivalo, da se isti grb nalazi na pečatima ugarsko-hrvatskih kraljeva, kao vrhovnih gospodara Bosne, kako su ga ovi uzeli u svoje pečate tamo od XVI. stoljeća. To su mišljenje zastupali Magjari po bar. Albertu Nyári, (sa strane magjar. akademije) i magjarski historičar Ljudevit Thalloczy, koji se je smatrao »nepogrešivim« historičarom za Bosnu.

Ovo potonje mišljenje o grbu pobijedilo je kao magjarska tradicija, a još više su tome doprinjeli politički razlozi. To je dakle prihvaćeno uz dodatak, da rame u štitu niče iz oblaka s lijevoga ruba štita. Kako su ovi oblaci došli u određeni grb za Bosnu, ne znam, ali naslućujem, da je to došlo uslijed krivoga tumačenja grba hercega Hrvoja, u kojem se vidi na štitu osobljeno oklopljeno rame s mačem u pijesti, od koje se spušta rasporeni široki

rukav s naborima poput draperije. Možda su te draperije smatrane oblacima, a sam lik heraldičkim likom grba Rame, odnosno Bosne.

Tom zgodom dali su svoje lično mišljenje gvardijan fojnički o. Bonaventura Milišić i Dr. Ivan Bojničić, koji su predlagali skroz druge grbove, ali bez temeljnih argumenata. I tako je g. 1882. službeno određen grb za Bosnu, kako su ga Madjari predlagali.

Tko temeljito prouči raspravu Račkoga »Stari bosanski grb« otisnutu u Radu (101), koja je pisana velikom erudicijom, pak i Fiedlerov prijedlog, mora da njihovo stanovište usvoji, jer je objektivno, s historičkoga i heraldičkoga gledišta potpuno ispravno. I stari heraldički rukopisi imaju isti grb s krunom, tako Grünebergov (1483.), Kijeovski (1500.) Oxfordski iz početka XV. stoljeća, koji ga označuje grbom Bosne.

U nekim domaćim heraldičkim rukopisima, te domaćim i stranim štampanim djelima, pače i u poveljama, nailazimo i na treći grb Bosne i to u glavnom: u štitu dva u obliku Andrijina križa unakrst položena ključa sa crnačkim glavicama, koje su okrunjene, sad neokrunjene, a sjekirice ključeva s više ili manje zubaca.

Taj grb nailazimo na rodoslovnjoj tabli (slici) bosanskih vladara u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu. Ova je nešto mlađa od g. 1482., u Fojničkom grbovniku, te Korjenić-Neorićevom (Rupčićevom) 1595. Ovaj potonji ima taj grb u kombinovanom grbu Nemanjića i posebno (na fol. VIII.). Glavice zlatnih ključeva (crnačke glavice) okrenute su prema nutra, te sa svake glavice vise po dva čuperka. Na križanju ključeva nalazi se malen crven štitić, u kojem je osmerokraka zlatna zvijezda, a pod njom srebren polumjesec s gore okrenutim rogovima.

U spomenutom Stumpfovom djelu 1548. priopćen je isti taj grb, bez naznake boje, i srednjega štitića, manjkaju samo čuperci na crnačkim glavicama. Autor, koji je Stumpfovu tablicu s grbovima priopćio (u Deut. Herold) veli, da je to »fantastičan« grb, poput tamo priopćenoga grba Irske. Stumpf ga je nazvao grbom od »Possen« (Bosna).

Isti grb priopćio je i Mavro Orbini u spomenutom djelu 1601. g., također s opisanim srednjim štitićem, ali bez naznake boja. Ključevi imaju ispod glavica dvije, a na kraju dolje tri sjekirice (brka).

Ima ga i bečki rukopis dvorske knjižnice (br. 7685), koji je latinski prijevod fojničkoga rukopisa. Ima ga i Lucić u svom djelu »De regno Dalm. Croat. 1664.« Amsterdam, izdanje, ali bez štitića u sredini. Nepoznat je Valvasoru (Opus Insigniorum), dok za Slavoniju (Schlavia) uzima (fol. 265) isti grb kao za Ramu, u zlatnom polju crveno odjeveno rame, koje na gornjem kraju ima neke draperije (oblaci). Na štit stavlja okrunjenu kacigu, a kao nakit isto rame između dviju razapetih krila.

Ima ga i Vitezović u svojoj »Stemmatografiji« 1701. g., u zlatnom štitu iste crvene ključeve, sa crnačkim okrunjenim glavicama, sa čupercima crvene boje. Poda nj stavlja stihove:

»Nodosam rubeamque cruce[m] super aurea scuta.
 Fatorum quondam numine Bosna tuli.
 Insita telluri est argenti copia et auri.
 Sed populo gravium copia magna cruce[m].«

Prijevod:

»Uzlati crveni križ na zlatnom sam nosila štitu.
 Bosna, to bio je znamen što podala meni je kob.
 Zemlja obiluje moja divno i srebrom i zlatom.
 Ali narod je moj jadno nosio preteški križ.«

Za ovaj grb Bosne (ključevi) veli Vitezović, da su ga bosanskoj banovini podijelili hrvatski kraljevi, dok su se bosanski vladari služili svojim porodičnim grbom.

Čini se, da je ipak ovaj grb Bosne (s ključevima) smatran pod izmak XVII. stoljeća grbom Bosne, makar da se ne javlja na vladarskim pečatima, ili službeno gdje drugdje. To zaključujemo po ovoj činjenici: godine 1694. 10. I. d. d. Beč podijelio je kralj Leopold I. plemstvo obitelji Kraljovića (Kralowicz) i to Ivanu Kraljoviću, koji je sa svojim, kako povelja veli, došao iz Bosne i naselio se u Dragi u županiji Požeškoj i kao nakit na kacigi podijeljen je grb Bosne »Dicti regni Bosnae insigne«, naime spomenuti unakrst položeni ključevi, na kojima stoji raskriljeni crni orao. To je naročiti dodatak. Ključevi imaju oblik, kakav donosi Orbini, ali crnačke glavice nijesu okrunjene. Original ove povelje je kod obitelji, navodno sada u muzeju grada Požege.

Vitezović u svojoj Stematografiji 1701. g. uz grb Bosne donosi i grb Rama, koji drži magjarska tradicija, koji potpunoma odgovara, naime oklopljeno rame sa sabljom u crvenom polju. Pod njega stavio je stihove:

»Dii mihi non homines et nomen et arma dedere.
 Pro patria, in patriam bella cruenta tuli.
 Scilicet hoc ipsum Rama* nomen continent arma.
 Hinc est, armatam, vivere semper opus.«

Prijevod:

»Bogovi dali su ime i grb moj, nikako ljudi.
 Krvave ratove ja sam u roda svog unesla dom.
 Ime već moje Rama oružje u sebi nosi.
 Zato sa oružjem moram živjeti čitavi vijek.«

U novije doba je ovaj grb s ključevima uskrsnuo i to g. 1878., kad je uzet za grb grada Sarajeva: srebren štit, u kojem je lik spomenutih ključeva sa crnačkim glavicama, koje nose troliste (Zacken). Na križanju štapića položen

* Rama: izmjenom slogova i natrag čitano = arma = oružje.

je mali crveni štitić, u kojem su zvijezda i polumjesec, kako to ima Orbini i drugi.

Spomenuti Isusovac Klein posvetio je u svojim »Analecta poetica« bosanske grbu (rame sa sabljom) pod naslovom »Armatum brachium Bosnae« ove stihove:

»Arreptum manibus, sitientem sanguinis ense,
In gentilitiis, Bosnia cerno tholis:
Exanimis dextra est, proprio de corpora scissa,
Bosnia, cum veteri corpore iunge manum.«

Prijevod:

»Rukama prihvaćen mač, što crvene krvi žeda,
Vidim, o Bosno, taj Tvojega štita je grb.
Ruku su otsjekli tvoju od tvojega živoga tijela,
Spojit sa starim ju tijelom Bosno plemenita daj.«

Ovim stihovima aludira pjesnik na aneksiju Bosne kruni Ugarskoj.

Nuzgredno hoćemo spomenuti, da Vitezović u svojoj Stematografiji kao i Žefarović (1741.) donosi zasebni grb za Humsku zemlju »Chulmia«, kojom smatra staro Hlivno - Livno: U crvenom štitu golo rame, koje niče iz lijevoga ruba štita, i drži sablju krivošiju, koju prate s desne osmerokraka zlatna zvijezda, a s lijeva srebreni mjesec u oduzimanju. Pod nj stavio je stihove:

»Nuda gerit curvum pro stemmate dextera ferrum,
Hic luna est fidei testis, et inde Venus,
Martis amica Venus, lunae mutabile numen,
Martia gens variis casibus inde subest.«

Prijevod:

»Desnica gola mi drži, u grbu svom, krivošu sablju.
Mjesec je vjernosti svjedok i ove Venere luč,
Venera družica Martu, mjesecu mijenom je slična.
Stog nam i junački narod prati promjenljiva kob.«

Na koncu imam da kažem i argumenta za opravdanje moga mišljenja glede obnove grba Bosne, kako ga nalazimo na novcima i inim spomenicima bosanskih kraljeva, za koji se je grb borio i Rački. To je grb Kotromanića, od koje dinastije kralj Tvrtko hoće obnoviti Tomislavovu hrvatsku državu.

Da je grb vladara doista u srednjem vijeku i poslije postajao i grbom državnim, iznašam:

Grb Arpadovića: dvostruki križ (patriarhalni) postao je grbom ugarskoga kraljevstva.

Grb Hohenzollerna: grb njemačkoga carstva.

Grb istočnoga rimskoga carstva (Byzant), bijeloga orla preuzeo je car ruski Ivan Grozni po svojoj ženi Sofiji, bizantinskoj princezi, i stavio mu na grudi grb grada Moskve, sv. Jurja.

Grb Habsburga i Lontrinžana ušao je u grb Austrije.

Grb Korvina stavljen je i u grb ugarski za vladanja Matije Korvina. Sličnih primjera ima i drugdje.

Zaključak: Grb Bosne: u štitu modre boje trolista zlatna kruna.

HERCEGOVINA

Današnju Hercegovinu sačinjavale su nekoć tri hrvatske oblasti: Neretva, Zahumlje i Travunja. Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić namjeravao je te oblasti, koje su bile sad pod hrvatskom sad pod srpskom vlasti, zauzeti i priključiti svojoj oblasti. To provede njegov nasljednik i sinovac Stjepan Vučić Kosača, kojemu je njemački car podijelio g. 1448. naslov »Hercega od sv. Save«. Od onda se ta njegova država uzela nazivati Hercegovinom. Država Kosače spada djelomice g. 1464. i napokon g. 1482. pod tursku vlast. Ona je bila zasebni turski pašaluk sa 15 nahija i 1765. pripojena je Bosni. God. 1852. posta opet zasebni pašaluk, a g. 1875. opet odijeljena je od Bosne. Berlinski kongres 1878. dodijeli dio Hercegovine oko Nikšića Crnoj Gori, sjeveroistočni dio Sandžak ostade Turskoj, a ostalo zaposjedne Austrija (Mostarsko okružje), od kojega je otkinuto Duvanjsko polje pripojeno Travničkom okružju. Tako osta iza aneksije Bosne i Hercegovine g. 1908. Hercegovina nije dobila zasebni grb, već je određen grb za Bosnu (1842.) protegnut i na Hercegovinu. Rado se je oboje zajedno nazivalo Hercegbosnom.

Naši stari historičari i heraldičari pronađoše od nekuda i grb za Hercegovinu. Mavro Orbini, Dubrovčanin, u svome spomenutom djelu, donosi grb Hercegovine, koju naziva *Humskom zemljom*, »Chulmia« i to u štitu golo rame ishodeći iz desnoga ruba štita, a koje drži u pijesti polomljeno turnirsko koplje.

Isti grb donaša Vitezović u svojoj Stematografiji (1701.) sa crvenim štitom i tomu posvećuje ove stihove:

»Hoc fatale tibi fuerat. Chudvergia. scutum.
Nudata geritur lancea fracta manum.
Isthaec primaevi sunt inelyta signa valoris,
Fractis namque armis, vis spoliata iacet.«

Prijevod:

»Sudbonosan Tebi bijaše Čudvergia štita Tvog znamen,
Desnica nosi ti gola skršenog koplja lom.
To su ti prvotne slavne oznake jakosti silne.
Slomljena snaga tu leži na satrtom oružju tom.«

Vitezović naziva u ovim stihovima Hercegovinu »Čudvergijom«, što čini i Orbini, jer da se tako nekoć nazivala Hercegovina. Osamljeno je mišljenje nekih, da je ispravan grb Hercegovine grb Stjepana Vukčića, t. j. u crvenom štitu na koso položene srebrene grede, od kojih na gornjima stoji crveni križić.

Ako uzmemo mjerodavnim razlaganje Račkoga o grbu Bosne, onda bi bilo dosljedno, da je jedini taj grb Vukčića ispravan za Hercegovinu, jer je grb njezinoga vladara Vukčića Kosače, t. j. kako je opisan gore.

DUBROVNIK

Poznate su povjest i slava hrvatske slavne slobodne republike Dubrovnika, kao i njezin pad, kad ju je dokinuo veliki osvajač car francuski Napoleon 31. siječnja 1808. i pridružio je Dalmaciji. Padom cara Napoleona dopade Dubrovnik g. 1815. Austriji, pod koju je spadao sve do godine 1918.

Kao grb svoj rabila je republika Dubrovačka štit, sedam puta modrim i crvenim zaobljenim prugama razdijeljen. Poslije je grad Dubrovnik u svoj gradski grb stavio svoga zaštitnika sv. Blaža. Grb republike dubrovačke često je priopćivan, naročito nakon Vitezovića (1701.), Žefarovića (1741.) i drugdje u raznim heraldičkim djelima. Republika Dubrovačka služila se je vazda svojim grbom: u štitu sedam sada ravnih, sad prema gore zaobljenih crvenih i bijelih greda. Vitezović u svojoj stematografiji posvećuje grbu ove stihove:

»Altera in Adriaticis urbs libera terris
Fundit per campum flumina trina rubrum.
Sed ne clara malo turbentur flumina ductu.
Mense novum quovis elligit illa ducem.«

Prijevod:

»Drugi na jadranskom žalu slobodan grad se diže.
Tri su na crvenom polju rijeke što teku mu tuj.
Da se ne pomute rijeke i opakim putem ne krenu.
Zato se mjeseca svakog novi izbire knez.«

Zaključak: Grb Dubrovnika: u štitu sedam zaobljenih crvenih i srebrnih pruga.

ZAGREB

EMILIJ LASZOWSKI